

МГІІУ ІМ. І.П.ШАМЯКІНА

Прозарава Л.В., Сугак К.В. (Мазыр, Беларусь)

**УВАСАБЛЕННЕ ЯК СРОДАК СТВАРЭННЯ ВОБРАЗНАСЦІ
Ў ПАЭТЫЧНЫХ ТЭКСТАХ БЕЛАРУСКІХ АЎТАРАЎ**

Адным з відаў метафары з'яўляецца ўвасабленне – іншасказальны вобраз, заснаваны на атаясамленні прадметаў і з'яў прыроды, расліннага і жывёльнага свету з жыццём і дзейнасцю людзей па прынцыпе падабенства паміж імі. Вобразы-ўвасабленні з'явіліся яшчэ ў старажытнасці, у эпоху міфалагічных уяўленняў пра свет, калі шматлікія чалавечыя якасці надаваліся неадушаўлёным прадметам. Гэтыя ўяўленні

адлюстраваны ў вуснай народна-паэтычнай творчасці: легендах, казках, паданнях, дзе расліны, прыродныя з’явы паводзяць сябе так, як быццам яны жывыя, надзеленыя чалавечымі якасцямі істоты. Старажытны чалавек лічыў, што ўся прырода – гэта свет жывых істот, а яе жыццё падобна на жыццё людзей. Гэта і стала асновай для ўзнікнення вобразаў-увасабленняў.

З’яўляючыся шырока распаўсюджаным і досыць вядомым у мастацкім тэксце сродкам стварэння вобразнасці, спосабам эстэтычнага словапераўтварэння, увасабленне тлумачыцца не толькі як адзін з відаў метафары (В. М. Тэлія [1], Н. А. Кажэўнікава [2], Г.М. Складарэўская [3], В.П. Кавалёў [4], А.А. Ціхамірава [5], В.Дз. Старычонок [6], А.І. Равуцкі і інш.), але і як самастойны троп (А. А. Някрасава [7], В.С. Ахманова [8], С. К. Канстанцінава [9] і інш.).

Розныя падыходы да вызначэння ўвасаблення тлумачацца складаным філасофскім і псіхалінгвістычным характарам самога паняцця ўвасаблення, магчымасцю “разглядаць увасабленне на двух узроўнях” [10]: увасабленне ў міфалогіі і ўвасабленне як мастацкі прыём.

У сувязі з тым, што ўвасабленне можа трактавацца па-рознаму, заўважым, што мы разглядаем яго як адзін з відаў метафары, галоўнай асаблівасцю якой з’яўляецца прыналежнасць да мадэлі “неасоба – асоба”. Пры такім разуменні троп, які мы разглядаем, арганічна ўпісваецца ў сістэму іншых мадэлей метафарызацыі, такіх, як “асоба – неасоба”, “з’ява прыроды – жывая істота (неасоба)” і інш.

Традыцыйны разгляд увасаблення як самастойнага трода, на наш погляд, таксама можна лічыць правамерным у сувязі з тым, што яно займае ў паэзіі значнае месца, і ў межах дадзенай мадэлі пераносу праяўляе свае спецыфічныя асаблівасці тродаўтварэння.

Намі быў праведзены аналіз паэтычных тэкстаў беларускіх аўтараў (Э. Агняцвет, А. Астрэйкі, Р. Барадуліна, Н. Гілевіча, М. Лужаніна, У. Лісіцына), які паказаў, што крыніцай метафарычнай экспансіі часцей за ўсё выступаюць такія паняццёвыя сферы, як

раслінны свет (фіта- і дэндрааб’екты): *На высокім беразе / Сушаць ногі ў верасе / Залатыя сосны... / Рукі ўзняў арэшнік: / Жаліцца, няўцешнік (Маладыя вандроўнікі. М. Лужанін); Беразняк сніць над рэчкаю сны, / Пахіліўшы купчастае веце (Над ракой. А. Астрэйка); Я чуў, як з ветрам стройная сасна / Шапталася ўсю ноч аж да відна. / І як бярозы ў белым фартусе / Сышлі на бераг к рэчцы па расе (У дазоры. А.Астрэйка);*

прыродныя стыхіі (дождж, бура, лівень, вецер, смуга, мароз, снег): *На нябачным / Дождж / Кані / Прыскакаў з далечыні, / Пераскочыў / Цераз плот / І пабег / У агарод / Паляцеў далей / У сад, напалохаў / Куранят, / Завярнуў / На сенажаць / Штосьці сену / Пашаптаць. / І схавалася / За гарой / Пад вясёлкавай / Дугой (Дождж. У. Карызна); Лівень з радасцю ічырай / Наляцеў на палі, / Басаногі задзіра, / Ён скакаў па*

зямлі... / І сваю баявую / Песню звонка спяваў, / Ён траву маладую / На хаду цалаваў. / Ён іграў на цымбалах / І спяшаўся, дзівак, / Натварыў ён нямала, / Гэты лівень-юнак (Вясёлы лівень. Э. Агняцвет);

нябесныя свяцілы і наогул нябесныя аб'екты (неба, месяц, сонца, зоркі, аблогі, хмары): *Выйшаў месяц на ясны блакіт / Прагуляцца на чэрвеньскай ночы* (Над ракой. А. Астрэйка); *Месяц з-за воблака глянуў, / Жоўтай кіўнуў галавой* (Пасля бою. А. Астрэйка); *Глядзелі зорак / Далёкіх вочы / На сонны востраў / майго сяла* (Я. Мальчэўская);

водныя прасторы (рэкі, раўчукі, азёры): *Перад тым / Як у мора бязмежнае выйсці. / Раку пачалі / Сумленні грызці. / Ахапіла / Шчымлівае пачуццё: / А ці так працякло / Жыццё? / Можжа, буяніла ўвесну замнога... / Можжа, віляла занадта часта, / Дарогі прамой пазбягала? / З крутога абрыву / Адчайна і смела / Кідацца ўніз галавою / Умела... / Наперадзе вір калышацца чорны, / Не ўспомніць ніяк, да яго ідучы, / Якія судны, / Якія чоўны / Несла на пругкім сваім плячы* (П. Макаль);

часавыя прамежкі (раніца, дзень, ноч, світанак, заход, змярканне): *Ранак вытарашчыў вочы, як дзіця глядзіць наўкола* (Свята зямлі. Н. Гілевіч); *Ноч / Валасы раскідала / На белай падушцы. / Раніца / Ціха цалуе цябе / У прыпухлыя вусны* (Пачатак. В. Маслюк);

поры года (зіма, восень, вясна, лета): *Развітальна заплакала восень / Кроплі слёз на маім акне... / Гасіць восень дажджамі касымі / Жар рабінаў. / Сячэ лебяду* (Л. Геніюш); *Варажыла восень над Бугам. / Жаўталісце мяла спадніцай...* (Варажыла восень... Я. Дашына); *Чуе (няўмелы – Л.П.), як чоўгае лета / У зялёных галёшах на ліпеньскіх лужынах* (У. Лісіцын); *Вясна ў бярэзніку цадзіла / у вёдры / месячны блакіт* (Снег юнацтва. Г. Пашкоў);

артэфакты (найменні прадметаў дамашняга ўжытку, прылад працы, жылля і яго інтэр'ера, архітэктурных пабудоў, транспартных сродкаў): *Графін зіхцеў у непаўторным бляску, / І шклянкі ў люстраным яго святле / Лічылі за пашану і за ласку / Вакол яго вярцецца на сталі. / Да кожнай падыходзячы з паклонам, / Каб выказаць шляхетны свой парыў, / Усё, што меў, графін з вясёлым званам / Сваім шклянным прыхільніцам дарыў. / Але калі апаражнеў зусім, / Графін гукнуў: – А дзе мая графіня? / Ды толькі шклянкі на сталі другім / Цягнуліся да поўнага графіна* (Графін. П. Макаль) і г. д.

Такім чынам, аналіз твораў паказаў, што ў паэтычнай мове сучасных беларускіх аўтараў увасабленне выступае як актыўны сродак стварэння вобразнасці, які нясе значную семантычную і эмацыянальную нагрузку. Увасабленне вылучаецца арыгінальнасцю мастацкага адлюстравання рэчаіснасці, дапамагае паэту стварыць непаўторны, багаты на асацыяцыйны малюнак.

Літаратура

1. Телия, В.Н. Метафора и ее роль в создании русской языковой картины мира / В.Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М., 1988. – С. 173–205.
2. Кожевникова, Н.А. Об обратимости тропов / Н.А. Кожевникова // Лингвистика и поэтика. – М.: Наука, 1979. – С. 215–225.
3. Скляревская, Г.Н. Метафора в системе языка / Г.Н. Скляревская. – СПб: Наука, 1993. – 152 с.
4. Ковалев, В.П. Языковые выразительные средства русской художественной прозы / В.П. Ковалев. – Киев, 1981. – 228 с.
5. Тихомирова, Е.А. Лингвистический анализ тропа: метафора-олицетворение в русских и белорусских поэтических текстах начала XX века: автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.01; 10.02.02 / Е.А. Тихомирова; Белорус. гос. ун-т им. В.И. Ленина. – Минск, 1991. – 22 с.
6. Старычонак, В. Д. Метафара ў беларускай мове: на матэрыяле субстантываў: манаграфія / В. Д. Старычонак. – Мінск: БДПУ, 2007. – 190 с.
7. Некрасова, Е.А. Олицетворение как элемент художественного идиостиля (фрагменты сопоставительного анализа) / Е.А. Некрасова // Стилистика художественной литературы. – М.: Наука, 1982. – С. 34–45.
8. Словарь лингвистических терминов / Сост. О.С. Ахманова. – М.: Сов. энциклопедия, 1969. – 607 с.
9. Константинова, С.К. Семантика олицетворения / С.К. Константинова. – Курск: Изд-во КГПУ, 1997. – 112 с.
10. Потебня, А.А. Эстетика и поэтика / А.А. Потебня. – М.: Искусство, 1976. – 614 с.